

24.08x18.83	1	2	עמוד	הארץ - תרבות וספרות	07/05/2021	77194702-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790						

מצבת קברו של עמוס עוז היא היחידה הפונה מזרחה, לירושלים

הוא אהב את ירושלים יותר מרחוק מאשר מקרוב

דוד קרויאנקר

בשנת 1954 עזב עמוס עוז את ירושלים לקיבוץ חולדה כשהוא בן 14 חצי, זמן מה לאחר מות אמו, כדי להשליך מעליו את "העפר שרגלי דרכו עליו כל ימי ילדותי ואף פעם אחת לא טרחתי להתכופף ולגעת בו: המרופטות שאפפה את חיי הורי" ("סיפור על אהבה וחושך", עמ' 545). המעבר לחולדה היה ראשיתו של תהליך עזיבה והתחרשות, "עקירת הירושלמיות שלי, תבלי הולדתי-מחרש" (שם, עמ' 570).

יום ירושלים, החל השנה בעשרה במאי, מציינו 56 שנים מאז איחוד העיר ב-1967 לאחר הקרב על ירושלים במלחמת ששת הימים. יום זה מסמל את כינון הריבונות הישראלית בעיר העתיקה ובמזרח ירושלים. לצד הטקסים הממלכתיים-חגיגיים נערך מדי שנה מצעד הדגלים, אירוע המעורר מתיחות פוליטית ומהומות קשות. במצעד זה משתתפים מאות רבות של צעירים מהציונות הרתית, הנכנסים לעיר העתיקה ררך שער שכם ועוברים דרכו לרובע המוסלמי. המצעד מסתיים בכותל המערבי, שם הם נעצרים על-ידי המשטרה המונעת מהם להצטרף לפעילי המקדש מלעלות להר הבית. "יש לי קצת חוש ריח לפנאטיות, ואיפה שאני מריח פנאטיות לא טוב לי" ("ממה עשוי התפוח", עמ' 61). עוז חושש ומתריע: "אוי לראשינו... בעניין בית המקדש, שיותר ויותר מדברים עליו. נעשה מלחמת עולם נגד כל האסלאם. עם הערבים זה כבר קטן עלינו. נעשה מלחמת עולם עם טורקיה ועם אינדונזיה ועם פקיסטן הגרעינית ועם מלזיה – אנחנו רוצים את הר הבית. זה שלנו. הר הבית עכשיו. וייבנה בית המקדש עכשיו. לא מחר, לא בעוד עשר שנים, עכשיו" ("כל החשבון עוד לא נגמר – ההרצאה האחרונה", עמ' 25).

בקיץ שעבר נסעתי בדרך עפר החוצה כרמי יין הכורעים תחת נטל הפרי לפקוד את קברו של עמוס עוז בבית העלמין של קיבוץ חולדה, בתוך

עמוס עוז צילום: אלכס ליבק

הנחשל, ירושלים המוכרת בהשוואה לזרר יוריר שלים של חלומות וכיסופים מול עיר קשת-יום. לא עיר של אתרים היסטוריים ואדריכליים המי פארים פרסומי תיירות, כי אם ירושלים של יום-יום החפה משירי הלל ומשכבות איפור.

את דעתו הנחרצת של עוז על קסמי ירושלים, שמעליה מרחף מלאך האלהים, הוא מביע כשהוא מבקר את שירי סבו אלכסנדר קלוזנר: "שוב היה מסתגר בלילות ב'קבינט' שלו ומחבר שירים נסערים ברוסית על תפארתה של הלשון העברית ועל קסמי ירושלים, לא על זו הרלה המאובקת החמסינית והקנאית, אלא על ירושלים שחוצותיה מקוטרים מור ולבונה ומעל לכל כיכר מכיכרותיה מרחף לו מלאך אלהים. אלא שכאן נכנסתי אני לתמונה, בתפקיד הילד הקטן האמיץ מסיפור בגרי המלך החדשים, ובהתמרמרות רות ריאליסטית תקפתי את סבא על שיריו אלה: 'הלא אתה חי בירושלים כבר הרבה שנים, ואתה יודע יפה מאוד כמה באמת מרוצפת ירושלים ומה באמת מרחף כאן מעל לכיכר ציון, אז למה אתה כל הזמן כותב על מה שבכלל לא קיים? למה שלא תכתוב משהו על ירושלים האמיתית?' ("סיפור על אהבה וחושך", עמ' 110).

עוז אהב את ירושלים יותר מרחוק מאשר מקרוב ויותר מבחוץ מאשר מבפנים. הפנאי-סיות, היעד הסובלנות והמרופטות של רבות משכונותיה המסורתיות, כמו זו של מחוז ילדור, תו, כרם אברהם, וסביבותיו, עימעמו בעיניו את יופייה וייחודיותה של העיר. במכתב שכתב עוז לאורציון ברתנא ב-1995 הוא מתאר את יחסו לירושלים: "אני מירושלים ולא הייתי יכול בלעדיה, אבל בשנים האחרונות אני מוצא כי קשה לי לשהות בה יותר מכמה ימים כי האווירה מלאה קיצוניות... אבל טוב לי לבוא ולהיות בה כמה ימים ויותר... ירושלים קרובה לי מאוד אבל כעת לא כל כך אוהב אותה. תל אביב לא קרובה לי ואני דווקא די אוהב אותה עכשיו".

בעיני עוז תל אביב היא אנטיתזה לירושלים. כבר בתקופת ילדותו ונעוריו ראה עוז בתל אביב עיר חדשה, עכשווית ומודרנית,

מלאת חיים ותוססת, שאינה נושאת על גבה עול של אלפי שנות היסטוריה וקדושה. "מעבר להרי חושך היתה גם העיר תל אביב של אותם הימים... היה איזה קסם חשאי מיוחד בעצם המי-לה 'תל אביב'... על תל אביב היו מדברים אצלנו בקנאה ובהתנשאות, בהערצה... לא סתם מקום שאתה קונה לך כרטיס ונוסע אליו באוטובוס של אגד... אצלנו בירושלים הלכו תמיד קצת כמו בהלוויה... כך, בערך, היתה ההליכה הירור שלמית. אבל בתל אביב... האנשים נהרו והבתים נהרו והרחובות והכיכרות ורוח-הים והחולות והשרדות ואפילו העננים בשמים" ("סיפור על אהבה וחושך", עמ' 10-11).

בגובה ספקרצינית-ספקסקפטית מתאר עמוס עוז את התפתחותה האורבנית העתידית של ירושלים, ברוח החלומות האוטופיים של תיאודור הרצל בספרו "אלטנוילנד" מ-1902. הרצל מתאר את ירושלים כמרכז לאומי וכיין לאומי חשוב. "כאן צצו פרברים חדשים, שר-כבות חשמל פילסו להן דרכים בתוכן; רחובות רחבים נטועי-אילנות, סבך בניינים... שדרות וגני טיול, מוסדות חינוך... בתי-פאר ובתי-שעשועים... זו היתה מטרופולין רבתי לפי מושגי המאה העשרים" (הרצל, "אלטנוילנד", עמ' 253). בדומה להרצל חווה עוז ש"ירושלים תעלה על גרותיה ותהיה כרך גדול... ובש-עריה לא יבוא אויב ומחירי... יהיו כאן בור לווארים גדולים. תהיינה חשמלית-רחוב לתחבורה מפרבר לפרבר. וארמונות ומגדלים יצוצו. אולי יבנו כאן נהר ומעליו יימתחו גשרים. עיר יפה, עיר שלוה תהיה" ("הר העצה הרעה", עמ' 184).

עמוס עוז ייחל לירושלים של קטנות. לימים שבהם ניתן יהיה "לוותר על ירושלים-של-מעלה לטובת ירושלים של מוסררה והקטמונים, לוותר על הישועה המשיחית לטובת התיקונים הקטנים, ההדרגתיים... לאודיוקא התגשמות מפוארת של חזון הנביאים ושל חלום הדרורות, לאו דווקא 'הצגת-יכורה עולמית', אלא עיר במידת אדם" ("פה ושם בארץ ישראל", עמ' 189-190).